

رابطه آگاهی از حقوق شهروندی از جنبه سیاسی با رفتار اجتماعی دانش آموزان (تحقیق موردی : دوره متوسطه شهرستان دشتستان)

فاخته ماهینی^۱، ابراهیم صابری مطلق^۲، عزت دیره^۳

۱- عضو هیات علمی گروه علوم تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی
واحد بوشهر، بوشهر، ایران . fakhteh_mahini@yahoo.com

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی دانشگاه
آزاد اسلامی واحد بوشهر، بوشهر، ایران . e.saberi92@gmail.com

۳- عضو هیات علمی گروه علوم تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی
واحد بوشهر، بوشهر، ایران .

چکیده

هدف این پژوهش، تعیین رابطه بین حقوق شهروندی از جنبه سیاسی با رفتار اجتماعی دانش آموزان است. روش پژوهش، توصیفی از نوع همبستگی است. جامعه آماری پژوهش، کلیه دانش آموزان متوسطه شهرستان دشتستان است که ۲۲۰۰ نفر می باشد. روش نمونه گیری آن تصادفی خوشه ای است که از میان جامعه آماری تعداد ۳۲۷ نفر از دانش آموزان انتخاب شده اند (۲۰۴ نفر پسر و ۱۲۳ دختر). ابزارهای اندازه گیری با پرسشنامه محقق ساخته، که از دو مرحله آگاهی از حقوق شهروندی و دیگری رفتار اجتماعی است. آزمون فرضیه بیانگر همبستگی ۰/۳۷ میان آگاهی از بعد سیاسی حقوق شهروندی با رفتار اجتماعی بود. بنابراین لازم است در زمینه آموزش های حقوق شهروندی و مهارت های اجتماعی به دانش آموزان اهتمام ویژه توسط نهادهای تربیتی و اجتماعی صورت گیرد.

واژه های کلیدی : آگاهی، حقوق شهروندی سیاسی، رفتار
اجتماعی، دانش آموزان

مقدمه

۱- عضو هیات علمی گروه علوم تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بوشهر، بوشهر، ایران . fakhteh_mahini@yahoo.com
۲- دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بوشهر، بوشهر، ایران . e.saberi92@gmail.com
۳- عضو هیات علمی گروه علوم تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بوشهر، بوشهر، ایران .

حقوق سیاسی به حق شرکت در انتخابات و انتخاب شدن مربوط است (به نقل از گیدنز، ۱۳۸۳).

حقوق از نظر لغوی جمع حق است و آن اختیارات، توانایی‌ها و قابلیت‌هایی است که به موجب قانون، شرع، عرف و قرارداد برای انسانها لحاظ شده است و در اصطلاح، اصول، قواعد و مقرراتی است که برای تنظیم روابط بین انسانها با یکدیگر و انسانها با دولت وضع شده است. حفظ نظم در جامعه مهمترین مصلحت‌هاست لذا قواعد حقوق، مقرراتی است که از طرف قوای صالح دولت تضمین شده و هدف آن استقرار صلح و نظم در اجتماع است (شیانی، ۱۳۸۴). شهروند به کسی اطلاق می‌شود که تحت الحمایه حکومت بوده و قوانین و مقررات آن را به رسمیت بشناسد و جزو جامعه ای محسوب گردد که دولت تمام امتیازات و حقوق آن جامعه را به تمام معنی قبول داشته باشد و در واقع دولت بخشی از آن جامعه به حساب آید. شهروندی موقعیتی است اجتماعی و انسانی که افراد جامعه با برخورداری از حقوق و پذیرش تکالیف در قبال حکومت، انتظارات متقابلی را از دولت برای احقاق حقوق خود به ویژه در بعد خدمات دارند (عاملی، ۱۳۸۰). در واقع حقوق شهروندی اطلاق عام است بر مجموعه امتیازات مربوط به شهروندان و نیز مجموعه قواعدی که بر موقعیت آنان در جامعه حکومت می‌کند. دارنده این حقوق یعنی شهروند، به تکتک افرادی که در جامعه زندگی می‌کنند، اطلاق می‌شود، فراتر از مفهومی تحت عنوان تابعیت، بدون اعتنای به سلسله مراتب، موقعیت‌هایی متمایز برای افراد، وجود شرایطی برای به رسمیت شناخته شدن، حاکمانی خاص و حکومت شونده‌گان خاص و در مقابل مبتنی بر رابطه‌ای چندسویه بین دولت، جامعه و شهروندان و وجود یک اخلاق مشارکت و موقعیتی فعالانه. به عبارتی دیگر مجموعه حقوق و امتیازاتی که به شهروندان یک کشور با لحاظ کردن دو اصل کرامت انسانی و منع تبعیض، برای فراهم‌سازی زمینه رشد شخصیت فردی و اجتماعی شهروندان در نظام حقوقی هر کشور تعلق می‌گیرد، حقوق شهروندی نام دارد (غلامی، ۱۳۹۰). در واقع حقوق شهروندی آمیخته‌ای است از وظایف و مسئولیت‌های شهروندان در قبال یکدیگر، شهر و دولت یا قوای حاکم و

مملکت و همچنین حقوق و امتیازاتی که وظیفه تامین آن حقوق بر عهده مدیران شهری (شهرداری)، دولت یا به طور کلی قوای حاکم می‌باشد. به مجموعه این حقوق و مسئولیت‌ها، حقوق شهروندی اطلاق می‌شود (شکری، ۱۳۸۶).

پیشینه پژوهش

یافته های پژوهش عنایتی و همکاران (۱۳۹۱) حاکی از آن بود که هر سه بعد حقوق مدنی، حقوق سیاسی و حقوق اجتماعی نه تنها دارای رابطه معناداری با رفتار اجتماعی هستند، بلکه پیش بینی کننده های معنی داری نیز برای رفتار اجتماعی دانشجویان محسوب می شوند.

یافته های نظافتی پایانی و همکاران (۱۳۸۹) نشان داد که آگاهی دانشجویان در تمامی ابعاد سه گانه حقوق شهروندی شامل حقوق مدنی، حقوق سیاسی و حقوق اجتماعی به طور معناداری در سطحی پایین تر از میانگین قرار دارد. همچنین در بررسی مقایسه ای میزان آگاهی دانشجویان دختر و پسر، فقط آگاهی از حقوق مدنی در دختران بیش از پسران بود و تفاوتی در دیگر ابعاد وجود نداشت. بررسی مقایسه ای آگاهی دانشجویان براساس مقطع تحصیلی و سن تفاوت معناداری را در هیچ یک از ابعاد سه گانه حقوق شهروندی نشان نداد.

نتایج پژوهش اسکافی (۱۳۸۷) نشان داد که بیش از ۷۰ درصد نمونه از حقوق و تکالیف شهروندی آگاهی زیادی دارند و آگاهی مردان بیشتر از زنان است. با افزایش بعد خانوار و پایگاه اقتصادی فرد، میزان آگاهی نیز افزایش می یابد. مهم ترین متغیر موثر بر میزان آگاهی، شرکت در انتخابات است. طرز تلقی جوانان از نوع و میزان مشارکت در امور شهری به عنوان وظایف شهروندی، سن پاسخگو، میزان آگاهی سیاسی، جو سیاسی خانواده و پایگاه اقتصادی-اجتماعی خانواده متغیرهای موثر دیگری هستند که به ترتیب وارد معادله شده اند. این متغیرها در مجموع ۹۹ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می نمایند. میزان مشارکت در انجمن های داوطلبانه، تنها متغیری بوده که رابطه

معناداری با متغیر وابسته برقرار نکرده و احتمالاً دلیل آن این بوده است که در نمونه مورد مطالعه بیش از ۷۰ درصد نمونه در هیچ انجمن یا سازمانی مشارکت داوطلبانه نداشته اند.

نتایج پژوهش سیدلر^۴ (۲۰۰۷) آن تحقیق هر چند نتوانست تأثیر مثبت آموزش بر رفتارهای حقوق مدنی را تأیید کند، ولی حاکی از تأثیر مثبت آموزش بر رفتارهای سیاسی بود. نتایج پژوهش دی^۵ (۲۰۰۴) حاکی از وجود تأثیر مثبت آموزش رسمی بر شهروندی فعال در زمینه های مختلف رفتاری مانند میزان مشارکت در رای دادن، قابلیت های مدنی و افزایش دانش سیاسی بود.

لیوانگ آن (۱۹۹۶) در آسیا آگاهی از مسائل، حوادث و مشکلات جاری جامعه، مشارکت فعال در مسائل، مشکلات و امور جامعه ملی و محلی، مسئولیت پذیر در قبال وظایف و نقش های تفویض شده، دلمشغولی برای رفاه و آسایش دیگران، رفتار و عملکرد مبتنی بر اصول اخلاقی، پذیرش نسبت به قدرت افرادی که دارای موقعیت مدیریتی و نظارت هستند، دارا بودن توانایی بررسی و انتقاد از عقاید و ایده ها، دارا بودن توانایی اتخاذ تصمیمات آگاهانه، آگاهی و دانش کافی درباره حکومت و دولت کشور خود، داشتن حس وطن پرستی، پذیرش و مسئولیت نسبت به مسئولیت های خانوادگی، آگاهی از جامعه جهانی و مسائل و روندهای آن و در نهایت، احترام به وجود تکرر و تنوع در جامعه و احترام به قوانین و مقررات و گرایش به قانون گرایی را برای گرایش های شهروند موثر برشمرده اند (فتحی و مختارپور، ۱۳۹۰).

شهروندی و جامعه‌ی سیاسی

شهروندی موقعیتی است که رابطه‌ی میان فرد و جامعه‌ی سیاسی را برقرار می‌کند. همچنین شهروندی چارچوبی برای تعامل افراد درون جامعه‌ی مدنی فراهم می‌کند. امتیازی که شهروندی بر دیگر هویت‌های اجتماعی دارد این است که دارای

4- Siedler

5 - Dee

یک برابری فراگیر می‌باشد که دیگر هویت‌ها نظیر طبقه، مذهب یا قومیت فاقد آن هستند. روابط میان جامعه‌ی سیاسی و شهروندان و نیز رابطه‌ی میان خود شهروندان، روابطی متقابل و وابسته به یکدیگرند، حتی اگر این موضوع همیشه به وسیله‌ی افراد درک نشود. این بدان معناست که حقوق و مسئولیت‌های شهروندی منطقیاً به‌طور نزدیکی به هم مرتبط‌اند. حقوق بر مسئولیت‌ها دلالت دارند چرا که حقوق در خلاء وجود ندارند. وقتی حقوق برای سلامت جامعه بنیادی هستند شهروندان مسئولیت دارد که آنها را رعایت کند. بنابراین یک جامعه‌ی سیاسی سالم به شهروندان فعال نیاز دارد. اصلاحات سیاسی باید به هدف بهبود فرصت‌های شهروندان برای اعمال حقوق و وظایفشان به وسیله‌ی ترویج یک اخلاق مشارکت صورت گیرند (دلفروز، ۱۳۸۱).

حقوق سیاسی

حقوق سیاسی، حقوقی است که به موجب آن، شخص دارنده حق می‌تواند در حاکمیت ملی خود شرکت کند. مهم‌ترین حقوق سیاسی عبارتند از: حق شرکت در انتخابات، حق انتخاب شدن در مشاغل سیاسی، حق دارا بودن تابعیت.

با شکل‌گیری حکومت‌های ملی موضوع شهروندی و حقوق شهروندی مطرح گردید، در واقع بیشتر افرادی که در محدوده مرزهای سیاسی زندگی می‌کنند شهروند محسوب می‌شوند که دارای حقوق و وظایف مشترک می‌باشند و خود جزئی از یک ملت هستند (پیران، ۱۳۸۰).

حقوق سیاسی شامل حق شرکت در انتخابات، حق مشارکت سیاسی و ...

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع همبستگی است که در قالب یک طرح توصیفی انجام می‌شود. در این نوع تحقیقات رابطه میان متغیرها بر اساس هدف پژوهش تحلیل می‌گردد. در تحقیقات همبستگی اگر هدف، پیش بینی متغیرهای وابسته بر اساس

متغیرهای مستقل باشد به متغیر وابسته، ملاک و به متغیر مستقل پیش بین گویند. همچنین وجه تمایز تحقیق همبستگی با تحقیق آزمایشی در این است که در اینجا متغیرهای مستقل دستکاری نمی شوند. جامعه آماری مورد پژوهش حاضر شامل کلیه دانش آموزان متوسطه شهرستان دشتستان می باشد. جامعه مذکور شامل ۲۲۰۰ نفر دانش آموز بوده است. جامعه آماری شامل کلیه دانش آموزان متوسطه شهرستان دشتستان می باشد. جامعه آماری ۲۲۰۰ نفر می باشد که براساس جدول مورگان تعداد ۳۲۷ نفر از دانش آموزان که شامل ۱۲۳ نفر دختر و ۲۰۴ نفر پسر به صورت تصادفی خوشه ای از میان ۳ دبیرستان دخترانه و چهار دبیرستان پسرانه انتخاب شدند. در این پژوهش جهت جمع آوری اطلاعات از پرسشنامه استفاده گردیده است. بنا به موضوع پژوهش از دو پرسشنامه آگاهی از حقوق شهروندی و رفتار اجتماعی استفاده گردیده است.

پس از جمع آوری پرسشنامه ها، تجزیه و تحلیل دادهها به وسیله نرم افزار Spss انجام خواهد شد. روشهای آماری به کار رفته برای تحلیل فرضیه ها در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی صورت خواهد گرفت. در بخش آمار توصیفی از روشهای فراوانی، درصد فراوانی، میانگین، انحراف معیار، کمترین و بیشترین نمره و... استفاده خواهد شد. در بخش آمار استنباطی از روش ضریب همبستگی پیرسون برای ارتباط همبستگی بین حقوق شهروندی و ابعاد آن با رفتار اجتماعی، همچنین جهت بدست آوردن قدرت پیش بینی کنندگی حقوق شهروندی و رفتار اجتماعی از رگرسیون چندمتغیری استفاده می شود.

یافته ها

جدول ۱ توزیع فراوانی افراد نمونه بر حسب جنسیت

جنسیت	فراوانی	درصد
پسر	۲۰۴	۶۲/۴
دختر	۱۲۳	۳۷/۶
جمع کل	۳۲۷	۱۰۰

جدول فوق نشان می دهد که ۶۲/۴ درصد از کل آزمودنی ها پسر و ۳۷/۶ درصد از کل آزمودنی ها دختر می باشند.

جدول ۲ میانگین شاخصهای آماری رفتار اجتماعی به تفکیک جنسیت

تعداد	انحراف استاندارد	میانگین	جنسیت	مقیاس رفتار اجتماعی
۲۰۴	۹/۸۸	۷۲/۴۱	پسر	
۱۲۳	۹/۱۷	۷۷/۲۵	دختر	

جدول ۳ میانگین شاخصهای آماری حقوق شهروندی و مولفه حقوق سیاسی به تفکیک جنسیت

تعداد	انحراف استاندارد	میانگین	جنسیت	مقیاس حقوق شهروندی
۲۰۴	۱۱/۷۳	۷۶/۳۷	پسر	
۱۲۳	۱۴/۳۰	۸۱/۱۸	دختر	
۲۰۴	۲/۴۲	۱۱/۱۹	پسر	حقوق سیاسی
۱۲۳	۳/۳۵	۱۱/۸۲	دختر	

نتایج تحلیل مربوط به آمار استنباطی

در این بخش برای بدست آوردن رابطه بین متغیرها و اثبات فرضیه ها از روش ضریب همبستگی پیرسون، رگرسیون همزمان استفاده گردیده است.

بین آگاهی از بعد سیاسی حقوق شهروندی و رفتار اجتماعی دانش آموزان رابطه معنادار وجود دارد.

برای تجزیه و تحلیل این فرضیه از روش ضریب همبستگی پیرسون استفاده گردید.

جدول ۴ آزمون ضریب همبستگی پیرسون برای میزان همبستگی بین بعد سیاسی و رفتار اجتماعی

رفتار اجتماعی	بعد سیاسی	
۰/۲۶**	۱	بعد سیاسی
۱	۰/۲۶**	رفتار اجتماعی

** P<0/01

مطابق با جدول فوق ضریب همبستگی به دست آمده از تجزیه و تحلیل برای آگاهی از بعد سیاسی حقوق شهروندی و رفتار اجتماعی برابر با 0.26 بوده است که از نظر آماری در سطح $P < 0.01$ معنادار است. این بدان معنی است که بین بعد سیاسی حقوق شهروندی و رفتار اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. لذا فرضیه تحقیق مبنی بر وجود رابطه معنادار میان آگاهی از بعد سیاسی حقوق شهروندی و رفتار اجتماعی تأیید می‌گردد.

نتیجه گیری

نتایج ضریب همبستگی نشان داد که بین آگاهی از بعد سیاسی حقوق شهروندی و رفتار اجتماعی دانش آموزان رابطه وجود دارد. بنابراین این فرضیه تأیید شد. این یافته با یافته بدست آمده از پژوهش‌های عنایتی و همکاران (۱۳۹۱)، نظافتی پایانی و همکاران (۱۳۸۹)، اسکافی (۱۳۸۷)، اسکندری (۱۳۸۶)، سیدلر (۲۰۰۷)، دی (۲۰۰۴) و لیوانگ آن (۱۹۹۶)، همخوانی دارد.

در تبیین این یافته می‌توان گفت که شهروندی به خوبی نشان می‌دهد که این ایده در اصل به حقوق اقتصادی و سیاسی دسترسی و مشارکت مربوط می‌شود و کسانی که برای پوشش حقوق اجتماعی فراسوی آنها حرکت می‌کنند، فقط ارتقاء برابری را به منظور حمایت از یکپارچگی اقتصادی هدف قرار می‌دهند. بنابراین شهروندی به یک فرد حق مشارکت در قدرت سیاسی و برخورداری از حقوق مدنی و اجتماعی را می‌دهد. این مفهوم ترجمان حقوق و آزادی‌های اساسی و عمومی جامعه بوده و اساسی‌ترین نیازهای هر ملت را در برمی‌گیرد. افراد تا نسبت به حقوق شهروندی خود آگاهی نداشته باشند، از وظایف خود آگاه نخواهند شد و به آن عمل نخواهند کرد. چرا که حقوق برمسئولیت‌ها دلالت داشته و در خلاء شکل نگرفته است. پس برای اینکه حقوق شهروندی موثر باشد، شهروندان باید حقوق یکدیگر را بشناسند و آنها را محترم شمارند.

به منظور افزایش میزان آگاهی دانش آموزان برگزاری کلاسهای آموزشی در زمینه حقوق و وظایف شهروندی می‌تواند موثر باشد. طراحی و اجرای برنامه‌های مشارکتی به منظور مشارکت بیشتر دانش آموزان در فعالیت‌های مختلف خصوصاً در مدارس می‌تواند در این راستا موثر باشد. از طرف دیگر افزایش میزان آگاهی‌های اجتماعی به خصوص از طریق ایجاد انگیزه در میان دانش آموزان برای افزایش میزان پیگیری اخبار و وقایع سیاسی اجتماعی جامعه خود نقش موثری را در افزایش میزان آگاهی آنان ایفا می‌کند.

کند. همچنین از آنجا که آگاهی از حقوق دانش آموزی دارای تأثیر زیاد بر میزان آگاهی از حقوق شهروندی است بهتر است در هنگام ثبت نام دانش آموزان جدیدالورود بروشورهای تهیه و در دسترس آنان قرار گیرد و حقوق دانش آموزی آنها برشمرده شود.

منابع

- ۱) اسکافی، مریم (۱۳۸۷). میزان آگاهی جوانان از حقوق و تکالیف شهروندی و عوامل موثر بر آن در شهر مشهد، مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، ۴(۱): ۳۳-۱
- ۲) باقری، شیسا (۱۳۸۹)، طرح انضباط اجتماعی و نقش آن در قانونمند کردن شهروندان از دیدگاه ساکنین شهرک افولی پور کرمان، همایش ملی رویکردها، چالش ها و راهبردهای برنامه درسی تربیت شهروندی.
- ۳) پیران، پرویز (۱۳۸۰)، مقدمه تشریحی، تحقیق پایه ای منشور شهر تهران، تهران: دفتر پژوهشهای فرهنگی.
- ۴) شکر، نادر (۱۳۸۶). مجموعه مقالات همایش نظارت همگانی، شهروندی و توسعه سازمان، شهرداری تهران و دانشکده مدیریت، (۶): ۹۸-۸۰.
- ۵) شیانی، ملیحه (۱۳۸۴). شهروندی و مشارکت در نظام جامع رفاه و تأمین اجتماعی، فصلنامه حقوق و تأمین اجتماعی، ۱(۱): ۲۳-۴۲.
- ۶) عاملی، سعیدرضا (۱۳۸۰). تعامل جهانی شدن، شهروندی و دین؛ مجله نامی علوم اجتماعی، (۱۸): ۲۰۰-۱۶۷.
- ۷) عنایتی، ترانه، آراسته، حمیدرضا، ضامنی، فرشیده و یوسف نظافتی پایانی (۱۳۹۱). رابطه آگاهی از حقوق شهروندی با رفتار اجتماعی دانشجویان، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، ۷(۲): ۳۳-۲۴.
- ۸) غلامی، محمدرضا (۱۳۹۰). ارتقای فرهنگ شهرنشینی امکان پذیر است: «نقش و ابعاد آموزش شهروندی در ارتقاء فرهنگ شهرنشینی»، کتاب سمینار رسانه و آموزش شهروندی اصل مقالات ۹ و ۱۰ خرداد، اداره کل آموزشهای شهروندی شهرداری تهران.

- ۹) فتحی واجارگاه، کوروش و شهلا زهبیون (۱۳۸۸). شهروند الکترونیک، فصلنامه تخصصی مدارس کارآمد، ۳(۱): ۹۴-۹۰.
- ۱۰) گیدنز، آنتونی (۱۳۸۳)، تجدد و تشخص، ترجمه ناصر موفقیان، چاپ اول، تهران: نشرنی.
- ۱۱) هاشمی، سهیلا، صالحی عمران، ابراهیم و رقیه ولی پورخواجه غیاثی (۱۳۸۷). بررسی حیطة های شهروندی در نظام آموزش عالی از دیدگاه استادان و دانشجویان (مطالعه موردی دانشگاه مازندران)، مجله علوم تربیتی و روانشناسی، ۱۵(۳): ۹۹-۱۳۲.
- منابع انگلیسی

12) Dee T.S. (2004). Are There Civic Returns to Education? Journal of Public Economics 88: 1697-1720.

13) Siedler T. (2007). Schooling and Citizenship: Evidence from Compulsory Schooling Reforms. IZA Discussion Papers 2573. Institute for the Study of Labor (IZA).